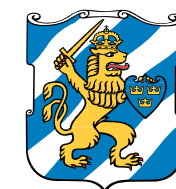

Kulturmiljöutredning Äldreboendet Neuberghska Bambergerska, Guldheden

Guldheden 33:1, 33:3, 33:4 samt 754:22, Göteborgs stad

2020-09-16

Göteborgs
Stad

Beställare

Göteborgs stad

Beställarens kontaktperson

Plan- och byggantikvarie Sören Holmström

Konsult

WSP Sverige AB

411 40 Göteborg

Besök: Ullevigatan 19

Tel: +46 10 7225000

WSP Sverige AB

Org nr: 556057-4880

Styrelsens säte: Stockholm

www.wsp.com

Uppdragsansvarig

Bebyggelseantikvarie Adam Augustsson

Granskning

Bebyggelseantikvarie Susanne Fredholm

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING 4

Kvaliteer att bygga vidare på

Bebyggelse.....	4
Arkitektur och funktion	4
Topografi och grönska.....	4
Entréer och stråk som skapar samband med omgivningen.....	4
Viktiga visuella samband.....	6

BAKGRUND 10

FÖRUTSÄTTNINGAR..... 11

Kulturmiljö av riksintresse	11
Bevarandeprogram	11
Kommunalt intresse.....	11

BYGGNADERNA 14

Landala egna hem, Skjutbanegatan.....	14
Förskolebyggnad (även scoutstuga).....	14
Neuberghska Bambergerska äldreboendet.....	14

BEBYGGELSESAMMANHANGET..... 20

Beskrivning av kulturhistoriskt innehåll

Stadsrumsanalys med synbilsanalys

Stadsrum och synbild 1	24
Stadsrum och synbild 2	26
Stadsrum och synbild 3	28
Stadsrum och synbild 4	30

HISTORISK BAKGRUND 32

Utmark till Krokslätt Kongegården	32
Landala egna hem.....	32

KÄLLFÖRTECKNING..... 38

BILDBILAGA 39

SAMMANFATTNING

Kvaliteer att bygga vidare på

På följande sidor sammanfattas kvaliteer i kulturmiljön att ha som utgångspunkt vid placering och utformning av förändringar i planområdet.

Bebyggelse

Landala egnahemsområde

Skjutbanegatans enhetliga rad av dubbelhus som avgränsar Landala egnahemsområde mot sydost.

Placeringen tätt vid gatan som skapar utrymme för grönskande innegårdar. På innegårdarna panelade uthus målade i nedtonade jordiga kulörer.

Mellan dubbelhusen utblickar mot grönskande innegårdar vilka övergår i uppvuxna lövträd. Sommartid är grönskan tät och avdelar egnahemsområdet mot förskolebyggnaden, parken och lekplatsen kring Viggeliden. Vintertid mer genomskiktligt.

Materialen - trästomme på naturstensgrund - som särskilt väl samspelar med omgivande grönska.

Förskola

Nedtonad fasad av träpanel i "jordig" kulör samt traditionellt 30-graders sadeltak som samspelar med parkmiljö och nationalromantiskt präglad egnahemsområde.

Den naturanpassade placeringen i en sluttning. Bibehållen omgivande grönska och träd genom avsaknad av hårdgjorda ytor.

Lekplats som på ett hänsynsfullt sätt är inordnad i parkmiljön. Även välanvänd av invånare i närområdet.

Äldreboende

Äldreboendets lägre skala mot parkmiljön. Mörkare ovanvåning och huvudgesims lurar ögat - byggnaden framstår som lägre än vad den egentligen är.

Suterränghus som plockar upp nivåskillnaderna på den slutande tomten.

Den ljus rödflammiga putsen och den mörkare träpanelningen har tydliga släktdrag med den samtida Göteborgsoperan som också hade samma arkitekt, Lund & Wallentin genom Jan Isikowitz.

Arkitektur och funktion

Arkitektoniska fronter och skalupplevelser

- Skjutbanegatans samlade front mot parkmiljön, hus med enhetlig skala, kulör, stil och form.

- Små luckor i fronten mot trädgårdarna och parkmiljön vid Viggeliden.

- Äldreboendets kännetecknande entrémotiv med stävlignande tredelade gavlar.

- Äldreboendets färgsättning, nämnda torn, uppstickande gavlar, varierande fasadmateriell och nedtrappande takfotslinjer som bildar ett varierat, småskaligt uttryck mot parkmiljön.

Topografi och grönska

Topografiska kvaliteer

Hela parkområdet präglas av en sluttande topografi mot norr och öster. Den öppna grönskan synliggör denna topografi. Karaktären vittnar om den historiska rollen som utmarksområde.

Värdefull grönsstruktur

Grönska med inslag av park. Påtaglig topografi som förstärker Landala egnahems karaktär av isolerad enhet.

Lövträd i form av lind, björk, hägg m.fl. som visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande. Lövträden skapar kontrast mot egnahemsområdets mer regelmässiga och avskalade grönmiljö präglad av tallar.

Avgränsande träd

Uppvuxna träd avgränsar Landala egnahemsområde visuellt mot parken kring lekplatsen, särskilt sommartid.

Entréer och stråk som skapar samband med omgivningen

Entréer till parkmiljön

Parkmiljöns angöringar från Doktor Allards gata, från Skjutbanegatans östra del och från Chalmers. Entréerna präglas av smala passager, ofta via trappor, genom tät grönska.

Doktor Allards gata

Doktor Allards gata utgör grönområdets samband med 1950-talets grannskapsenhet. Grönskan får här ett abrupt avslut när det övergår i gaturummets hårdgjorda ytor.

Viggeliden

Viggelidens gångsstråk binder samman miljöns kvaliteer; bebyggelsen, grönskan och entréerna. Gångvägarna genom parken samt lekplatsen gör det tydligt att grönytan på ett medvetet sätt har sparats i planeringen och förvaltningen av både egnahemsområdet och Södra Guldheden.

Bebyggelse

- Landala egnahemsområde
- Förskola
- Äldreboende

Arkitektur och funktion

- Arkitektoniska blickfång och fronter
- Fasader med nedtonad skalupplevelse och kulör mot parkmiljön

Topografi och grönska

- Topografiska kvaliteer
- Värdefull grönsstruktur kring Landala egnahemsområde.
- Träd som avgränsar mot Landala egnahem
- Grupp större, äldre lövträd som kantar Viggeliden

Entréer och stråk som skapar samband med omgivningen

- Entréer med viktiga samband för kulturmiljöns kvaliteer
- Doktor Allards gata med värdefulla entréer till området
- Viggelidens gångstråk som binder samman grönområdet

Visuella samband

- Viktiga visuella samband

Kartbaserad illustration av kvaliteter att värna i stadsrummet kring Viggeliden.

Viktiga visuella samband

1) Skjutbanegatan mot Viggeliden (synbilden representerar alla luckorna mellan husen)

Parkgördeln:

- Uppvuxna träd avgränsar Landala egnahemsområde visuellt mot parken kring lekplatsen, särskilt sommartid.
- Den grönskande gördeln med påtaglig topografi kring Landala egnahem som förstärker områdets karaktär av isolerad enhet.
- Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - som berättar om en medveten strävan till en naturlig parkmiljö kring egnahemsområdet.

Egnahemsområdet:

- Skjutbanegatans rad av hyreshus som med enhetlig skala, kulör och form skapar en samlad front mot parkmiljön. Små luckor mot trädgårdarna och parkmiljön vid Viggeliden.

Förskolebyggnaden och lekplatsen:

- Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i suterräng som betonar topografins former. Anpassad färgsättning i jordiga kulörer.

Äldreboendet:

- Äldreboendets lägre skala mot parkmiljön. Svagt flam-mig kulör. Mörkare ovanvåning och huvudgesims lurar ögat och gör att byggnaden framstår som lägre än vad den egentligen är.

1

Äldreboendets låga skala mot parkmiljön

Lindar, björkar m.fl. lövträd omger parkmiljön i grönska

Lekplatsen är småskalig och underordnad i miljön

Kring egnahemsområdet omgivande parkgördel med påtaglig topografi

Förskolans terränganpassade placering.

Uppvuxna lövträd avgränsar egnahemsområdet mot parken, små luckor mot Viggeliden som förstärks under vinterhalvåret

Rad med hus i enhetlig skala, kulör och form

2) Viggeliden österut från Doktor Allards gata

Parkgördeln:

- Parkgördeln med påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- Lövträden: samma som ovan.

Viggeliden:

- Viggelidens slingrande sträckning genom parken och omgivande stora lövträd som närmast skapar en alléprägel. Samma sträckning som under tidigt 1900-tal.

Förskolebyggnaden och lekplatsen:

- Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.

2

Lindar, björkar m.fl. lövträd omger parkmiljön i grönska

Lekplatsen är småskalig och underordnad i miljön

Parkgördel med påtaglig topografi

Förskolans terränganpassade placering, anpassad färgsättning.

Viggeliden löper genom området i äldre sträckning

3) Viggeliden västerut från Chalmers

Parkgördeln:

- Den öppna parkmiljön kring lekplats och förskolebyggnad. I övrigt samma som ovan.
- Lövträden: samma som ovan.

Viggeliden:

- Samma som ovan.

Förskolebyggnaden och lekplatsen

- Samma som ovan.

3

Lindar, björkar m.fl. lövträd
omger parkmiljön i grönska

Förskolans terränganpassade
placering.

4) Mellan parkmiljö, förskolebyggnad och äldreboende

Parkgördeln:

- Den öppna parkmiljön: Samma som ovan.
- Lövträden: samma som ovan

Viggeliden:

- Viggeliden: samma som ovan.

Förskolebyggnaden och lekplatsen:

- Lekplatsen: samma som ovan.
- Förskolebyggnaden: samma som ovan.

Förskolans terränganpassade placering.

Lindar, björkar m.fl. lövträd omger parkmiljön i grönska

Parkgördel med påtaglig topografi

BAKGRUND

SYFTE MED UPPDRAGET OCH TIDIGARE UTREDNINGAR

Syftet med detaljplanen

Syftet med detaljplanen är att pröva markens lämplighet för tillbyggnad med äldreboende, student- eller forskarbostäder samt eventuellt verksamhetsytor för utökning av skolverksamheten.

Neuberghska Bambergerska stiftelsen bedriver med Judiska församlingen ett äldreboende och en skola i sin anläggning vid Doktor Allards Gata. Verksamheten behöver utvecklas.

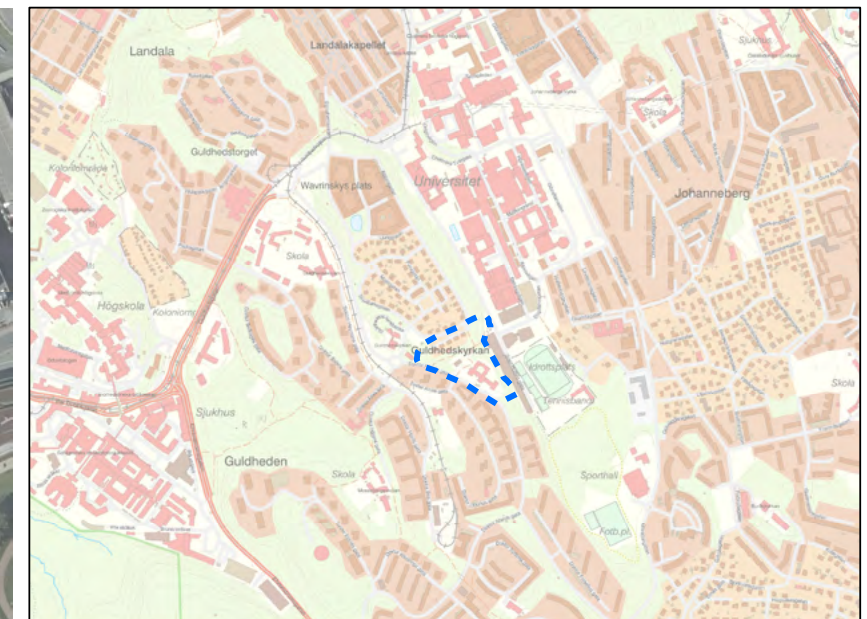
Syftet med kulturmiljöutredningen

Som underlag till detaljplanearbetet ska denna utredning ange de kulturmiljökvaliteer i grönstrukturen och bebyggelsemiljön som de tänkta förändringarna behöver ta hänsyn till. Underlaget hanterar förutsättningarna för den planerade utbyggnadens volym, formgivning, lokalisering, platsbildningar mm i miljön.

Syftet är också att utredningen ska kunna användas som ett antikvariskt inspirations- och analysverktyg i modelleringen av planförslaget.

Metoder

Utredningens metod grundar sig i en stadsrums- och synbildaanalys. Analysen består av karaktäriseringar av 4 siktbilder från olika utvalda punkter inom utredningsområdet. Metoden ger ett visuellt underlag av områdets kulturmiljö kvaliteer som kommer vara kritiska punkter för den kommande gestaltningen.

- Utredningsområde
 Planområde
 RAÄ Riksintresse Kulturmiljövård

Karta som visar avgränsning av riksintresse för kulturmiljövård i relation till detaljplanens område samt område för denna utredning. På den utzoomade kartan syns utredningsområdet i relation till omgivningen.

FÖRUTSÄTTNINGAR

BEFINTLIGA PLANERINGSUNDERLAG, LAGSKYDD OCH ÖVRIGA UTPEKANDEN.

Kulturmiljö av riksintresse

Detaljplanen berör den södra utkanten av riksintresset Landala egnahem. I Länsstyrelsens kunskapsunderlag från 1992 omnämns Landala egnahem som ett område där ”stadsplan, byggnader och växtlighet tillsammans bildar en ovanligt fint samstämd helhet”. Nedan listas karaktärsdrag i stadsplan, gaturum och byggnader hämtat från underlaget (s. 21-27).

Stadsplanemässiga karaktärsdrag

- Stadsdel som utgör en estetiskt urskiljbar enhet.
- Plan uppbyggd kring två ringvägar - där Skjutbanegatan utgör del av den yttre ringvägen. Gatan har en bredd på 22 meter som avspeglar Lilienbergs tanke att göra vägen till genomfartsled mellan Södra vägen och Slottsskogen (blev inte verklighet). Den breda gatan kontrasteras mot de smala inre gatorna (9 meter) och gångstråken.
- Träd som ej fick fällas utan togs tillvara och integrerades i området. Särskilt tallen men även andra träd kännetecknar området.
- Den karga bergshöjden som försvårade trädgårdsodling. Avspeglat i vissa delar med bibehållen ursprunglig karg växtlighet. Till stora delar dock åtgärdat genom plantering av fruktträd och prydnadsbuskar i senare tid.

Gaturum

- Intima stadsrum med mjukt krökta gator och små platsbildningar.
- Bebyggelselokalisering och parkmiljö anpassad till naturen - den karga tallbevuxna bergsplatån.
- Husens placering nära gatan som gav större gröna ytor inåt i kvarteren och stadsmässig täthet mot gatan.

- Gråstensmurar och spjälstaket avgränsar tomterna mot gata.

Byggnader

- Enhetlig övergripande karaktär med mörkbruna fasader, röda tegeltak och naturstensgrunder (grovhuggna).
- Variation i detaljer; omväxlande raka och brutna sadeltak.
- Variation i detaljer; byggnader vänder gavelsida eller långsida mot gata, entréer placerade på gaveln eller långsidan.
- Variation i byggnaders storlek; dubbelhus med 2 rum och kök, enkel- och dubbelhus med 3 och 4 rok samt två radhuslängor.
- Liggande smårutiga fönster och obrutna väggytor ger vilande känsla och horisontell prägel. Hus och växtlighet smälter väl samman.
- Entréer med utsmyckad förstukvist.
- Sparsam dekor.

Bevarandeprogram

Detaljplanen berör område i bevarandeprogrammet för Göteborgs stad; 9:A Landala egnahem. Mot söder angränsar även 54:B Södra Guldheden med Doktor Fries torg, punkthus i kvarteren Vildkaprifolen och Vattenveronikan samt lamellhus i kvarteren Blåelden och Bergmyntan.

Kommunalt intresse

I Plan- och bygglagen hanteras kulturvärden genom förvanskningförbudet, varsamhetskrav, prövning av lokalisering samt avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen.

UR RIKSINTRESSEBESLUT

Motiv

- Göteborgs första och arkitektoniskt mest konsekvent genomförda egnahemsområde på en hög bergplatå söder om innerstaden. Området visar det tidiga 1900-talets planerings- och bebyggelseideal.

Uttryck

- Det bostadsområde i Göteborg som bäst företräder den nationalromantiska stilen, byggd enligt A. Lilienbergs plan 1911 och med utgångspunkt från Carl Westmans typitningar 1908, men med större utnyttjande av och anpassning till den karga naturen än vad som ursprungligen hade avsetts.
- Områdets avskilda karaktär och konstnärligt drivna samstämdhet mellan plan, bebyggelse och natur.
- De smala, krökta gatorna, utmynnande i små platsbildningar och gaturummens intima och sammanhängande karaktär.
- Stenmurar och trästaket och den naturliga växtligheten av tall och björk.
- Den omsorgsfulla arkitektoniska utformningen med enhetlig träbebyggelse, enkelhus, dubbelhus och två radhuslängor.

Förbud mot förvanskning (PBL 8 kap 13 §)

Områden som är utpekade i bevarandeprogrammet för Göteborgs stad betraktas av staden som särskilt värdefulla och omfattas av förvanskningförbud.

Byggnader och bebyggelseområden som anses vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas enligt 8 kap. 13 § Plan- och bygglagen.

Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart/karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning. För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekas ut. Dessa ska skyddas och ligga till grund för val av eventuella åtgärder, så att det kulturhistoriska värdet inte ska minska. Förvanskningförbudet gäller alltid, och ska följas av alla, såväl kommunen som fastighetsägare m.fl. Förvanskningförbudet ska tillämpas vid alla åtgärder som berör miljön.

Varsamhetskrav (PBL 8 kap 17 §)

Varsamhetskravet i PBL gäller alla byggnader och innebär att hänsyn ska tas till byggnadens karaktärsdrag. Det kan avse sådant som byggnadsmaterial, takutformning, färgsättning, form och byggnadens samspel med omgivningen. Det handlar inte bara om trohet mot originalets utseende, utan även mot den teknik och material med vilket det har åstadkommit.

Plan- och bygglagens andra kapitel

Prövning enligt 2 kap PBL avser lokaliseringen, det vill säga markens lämplighet för en åtgärd. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande

aspekt för lämpligheten att bebygga ett markområde. I 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Kommunens ansvar

Kommunen har enligt lagstiftningen ett särskilt ansvar vid planläggning i särskilt värdefulla miljöer. Det är kommunens ansvar att det allmänna intresset bevakas och prioriteras. Kommunen har även ett uttalat ansvar att skydda de särskilt värdefulla kulturmiljöerna vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte ska utarbeta en detaljplan som skadar den särskilt värdefulla kulturmiljön och ska även besluta om lämpliga bestämmelser som garanterar ett fullgott skydd för miljön.

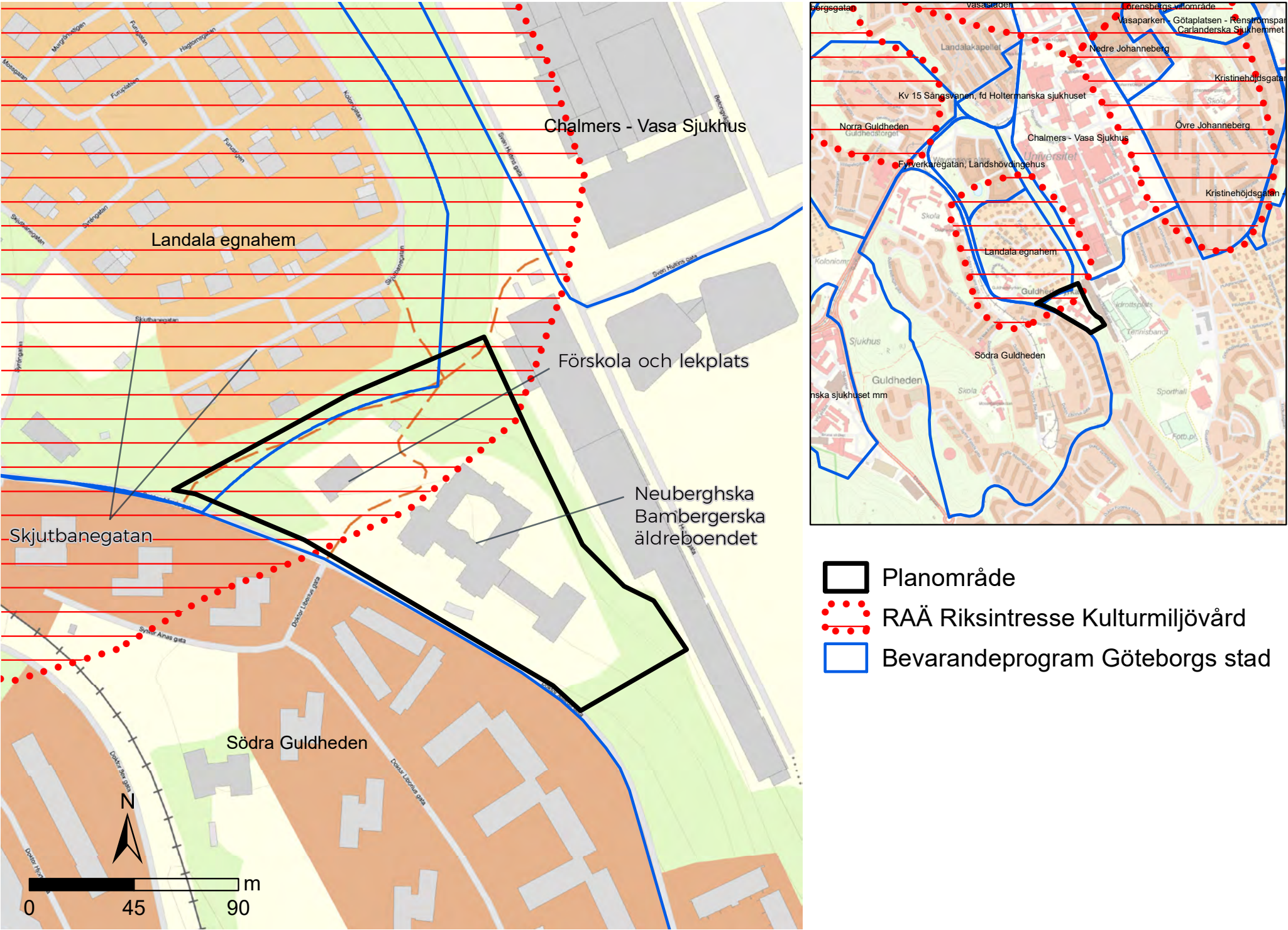
Utformningsbestämmelse

När det finns särskilda skäl, exempelvis höga natur- eller kulturvärden på platsen, har kommunen möjligheten att i detaljplan reglera en ny byggnads utformning med en utformningsbestämmelse som betecknas på plankartan med bokstaven f.

Vad kan regleras med utformningsbestämmelse?

Med utformningsbestämmelser kan kommunen reglera delar på byggnadsverk som exempelvis takutformning, takkupor, fönstersättning, burspråk, verandor och balkonger. Kommunen kan också reglera material och färgsättning på till exempel fasad, tak eller på specifika byggnadsdelar. Det går även att reglera fasadutsmückning.

Källa: Boverket, PBL Kunskapsbanken

Karta som visar avgränsning av riksintresse för kulturmiljövård i relation till detaljplanens område samt områden i kommunalt bevarandeprogram.

BYGGNADERNA

KORTFATTAD BESKRIVNING AV BYGGNADER OCH BYGGNADSTYPER

Landala egnahem, Skjutbanegatan

År: 1917

Byggherre: Bostads AB Framtiden

Arkitekt: Baserad på Carl Westmans typritningar.

Stadsplanearkitekt: Albert Lilienberg

Konstruktion, funktion och material

- Dubbelhus avsedda för 4 familjer.
- Trästomme på naturstensgrund.
- Fasader: Enkel lockpanel, mörkt brunfärgad.
- Takbeläggning: Enkupigt taktegel.
- Takform: Brutna sadeltak.
- Fönster: mörkbruna foder samt vita karmar och bågar.
- Detaljer med nationalromantisk prägel: förstukvistar med snickerier i grova dimensioner och öppningar i snirkliga former, grönmålade dörrar med smårutiga ovanfönster, grovhuggen naturstensgrund.

Arkitektur och samspel med omgivningen

- Skjutbanegatans enhetliga rad av dubbelhus som avgränsar Landala egnahemsområde mot sydost.
- Placeringen tätt vid gatan som skapar utrymme för grönskande innegårdar. På innegårdarna panelade uthus målade i nedtonade jordiga kulörer.
- Mellan dubbelhusen utblickar mot grönskande innegårdar vilka övergår i uppvuxna lövträd. Sommartid är grönskan tät och avdelar egnahemsområdet mot förskolebyggnaden, parken och lekplatsen kring Vigeliden. Vintertid mer genomsiktligt.
- Materialen - trästomme på naturstensgrund - som särskilt väl samspelar med omgivande grönska.

Förskolebyggnad (även scoutstuga)

År: 1979

Byggherre: Guldhedens scoutkår

Arkitekt: Okänd.

Konstruktion, funktion och material

- Grund: betongplatta på berg,
- Stomme: Bjälklag av prefab-betong. Bärande ytterväggar av lättbetong.
- Fasader: Cementputs (källare) och träpanel (ovanvåningar)
- Fönster: Enlufts-fönster med fyrdelad spröjsning. 3-glas, kopplade, öppningsbara.
- Tak: takbeläggning av betongpannor

Arkitektur och samspel med omgivningen

- Nedtonad fasad av träpanel i "jordig" kulör samt traditionellt 30-graders sadeltak som samspelar med parkmiljö och nationalromantiskt präglat egnahemsområde.
- Den naturanpassade placeringen i en sluttning med bibehållen omgivande grönska och träd samt avsaknad av hårdgjorda ytor.

Neuberghska Bambergerska äldreboendet

År: 1993 (tillbyggnad 2007)

Byggherre: Judiska församlingen i Göteborg

Arkitekt: Lundh & Wallentin genom Jan Izikowitz.

Konstruktion, funktion och material

- Grund: betongplatta på berg
- Stomme: Armerad betong.
- Fasader: Silikatlaserad puts, svagt röd, flammig. Träpanel vid entrén samt i ovanvåningens burspråk, gavelrösten m.m.

- Tak: takbeläggning av lertegel och zinkplåt.

Arkitektur och samspel med omgivningen - övergripande

- Fyra sammanhängande längor kring en innegård.
- Sutteränghus som plockar upp nivåskillnaderna på den sluttande tomten, mot nordost tre våningar och mot entrésidan vid Doktor Allards gata två våningar hög.
- Ett kännetecken för byggnadens exteriör är de utstickande flyglarna med det markanta tredelade gavelpartiet vilka ger en karaktär av exempelvis en båts stäv.
- Den ljus rödflammiga putsen och den mörkare träpanelningen har tydliga släktdrag med den samtida Göteborgsoperan, ritad av samma arkitekt (Izikowitz).
- Andra kännetecken är det nedtonade entrépartiet liksom det flersidiga tornet mot väster innanför vilkas väggar är inrymt ett andaktsrum.
- Entrépartiet ger genom sin låga skala och nedtonade utformning ett lugnt och välkomnande intryck.
- I de tre fasaderna mot "baksidorna" har byggnaden en mer privat prägel av flerbostadshus med balkonger och repetitiv fönstersättning.
- Genom färgsättningen, nämnda torn, uppstickande gavlar, varierande fasadmaterial och nedtrappande takfotslinjer bildas ett varierat uttryck som får byggnaden att se mindre ut än vad den egentligen är.

Arkitektur - innegård

- Ett ytterligare kännetecken är innegården som rymmer en trädgård. Omslutande väggar är till stor del i glas som ger inblickar från och utblickar mot den kringlöpande korridoren.
- Två av gårdsfasaderna har utåtbuktning respektive diagonalt ställda väggar som ger gårdsrummet en speciell form.

Tillbyggnad

- Likadant fasadmaterial och formspråk men med en något enklare utformning ger en tydlig prägel av tillbyggnad.

Hyreshus vid Skjutbanegatan, uppförda 1917.

Neuberghska Bambergerska äldreboendet, sett från nordost.

F.d. scoutstuga, nu förskola.

KONSTRUKTION OCH FUNKTION

Grovhuggna gråstensmurar, enkel mörkbrun lock-panel och snickerier med nationalromantiska drag präglar gatans bebyggelse liksom egnahemsområdet i övrigt.

F.d. scoutstugan signalerar med sin bruna fasadkulör samt sadeltak en strävan till en traditionell stil som anpassats till egnahemsområdet och den omgivande parkmiljön.

ARKITEKTUR OCH SAMSPEL MED OMGIVNING

Vy från parken vid Viggeliden mot Skjutbanegatan. Bostadshusens placering och utformning tillsammans med parkens växtlighet skapar en fint samstämd helhet. Träd - troligen hägg bland annat - avgränsar mot bostadshuset.

Äldreboendet sett från nordost. Byggnaden sticker fram på toppen av sluttningen bland parkens lövträd och buskar. Från andaktstrummet ges en 180-gradig vy över parkmiljön och egnahemsområdet.

Luckorna mellan husen längs Skjutbanegatan möjliggör inblickar mot de inre kvartersträdgårdarna och den bakomvarande parken vid Viggeliden.

SAMSPEL MED OMGIVNING FORTS.

Den f.d. scoutbyggnaden, idag förskola, är tillsammans med en lekplats insmugen på ett diskret sätt i parkmiljön. En björk inramar. Vy från norr.

Samma plats från söder. Viggeliden löper genom parkmiljön i gammal sträckning ner till Chalmers. Större, äldre lövträd - bland annat lindar och björkar - kantar gångstråket.

SAMSPEL MED OMGIVNING FORTS.

Lekplatsen och förskolebyggnaden är belägen på en kraftigt sluttande tomt. Mellan träden skymtar en uthusbyggnad samt taket till ett av husen vid Skjutbanegatan.

SAMSPEL MED OMGIVNING FORTS.

Lekplatsen, i bakgrunden äldreboendets röda fasader.

BEBYGGELSESAMMANHANGET

Beskrivning av kulturhistoriskt innehåll

Utredningsområdet omfattar Landala egnahems bostadshus präglade av nationalromantik i nordväst, Södra Guldhedens grannskapsenhet med torg, punkthus och lamellhuskvarter i sydväst och genom området en integrerad grönska kring Viggeliden som avdelar de två stadsdelskaraktärerna.

Landala egnahem: 1914-1921.

Grönska som avdelar stadsdelar. Viktig avgränsning av egnahemsområdet.

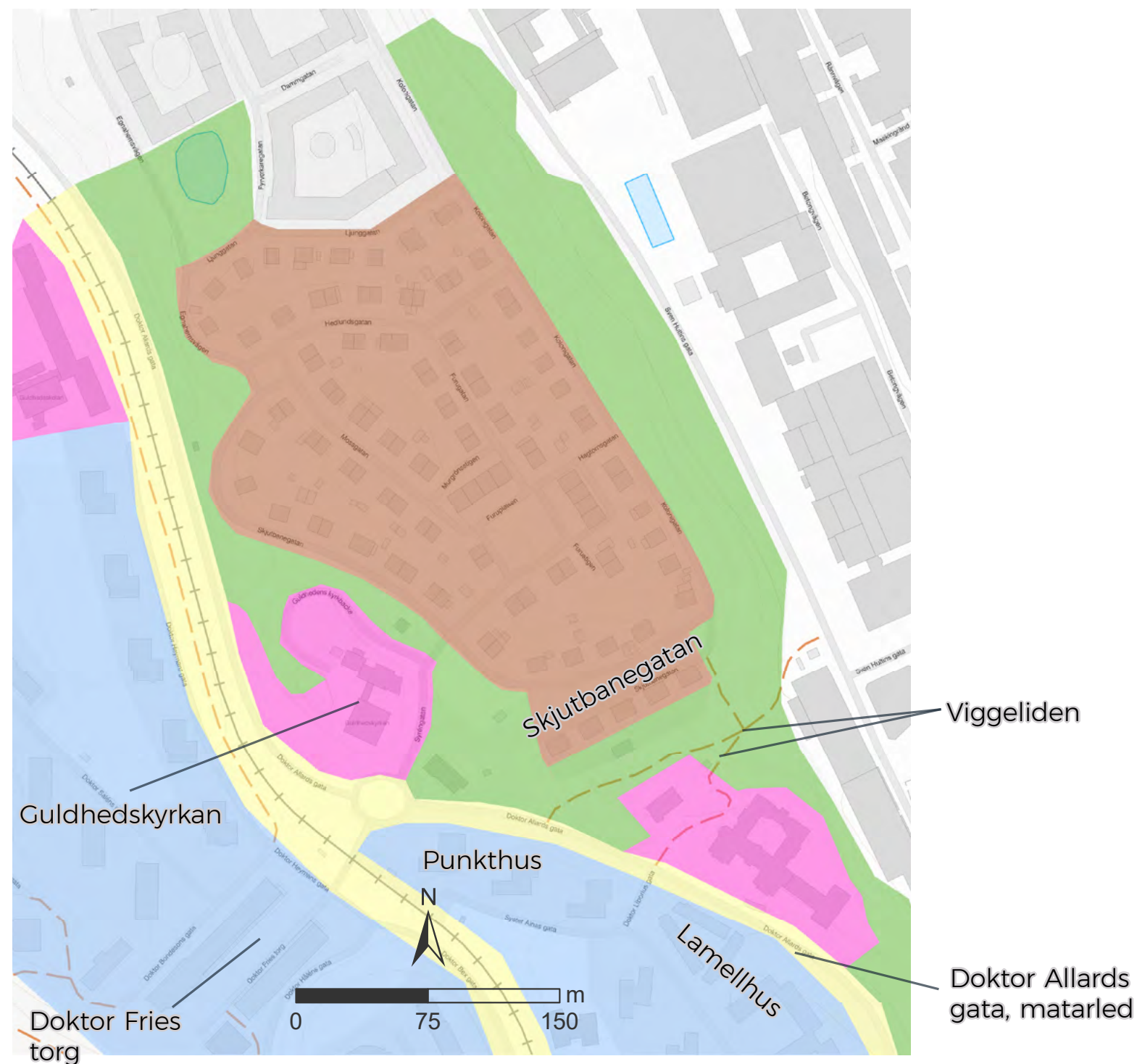
Södra Guldhedens grannskapsenhet med Doktor Fries torg som centrum med goda förbindelser till gång- och cykelvägar samt matarled. Uppfört 1949-1953.

Doktor Allards gata, matarled i Södra Guldheden samt spårvägsnät genom stadsdelen.

Institutioner i Södra Guldheden. Placerade längs grönstråk och gång- och cykelstråk.

Landala egnahem, genomfartsleden Skjutbanegatan.

Grönskan som avdelar stadsdelar är ett starkt göteborgskt kännetecken, så även här mellan Landala och Guldheden. Foto av Viggeliden.

Centrum i Södra Guldhedens grannskapsenhet, Doktor Fries torg.

Matarleden Doktor Allards gata med områdets senaste tillskott, Neuberghska Bambergerska äldreboendet.

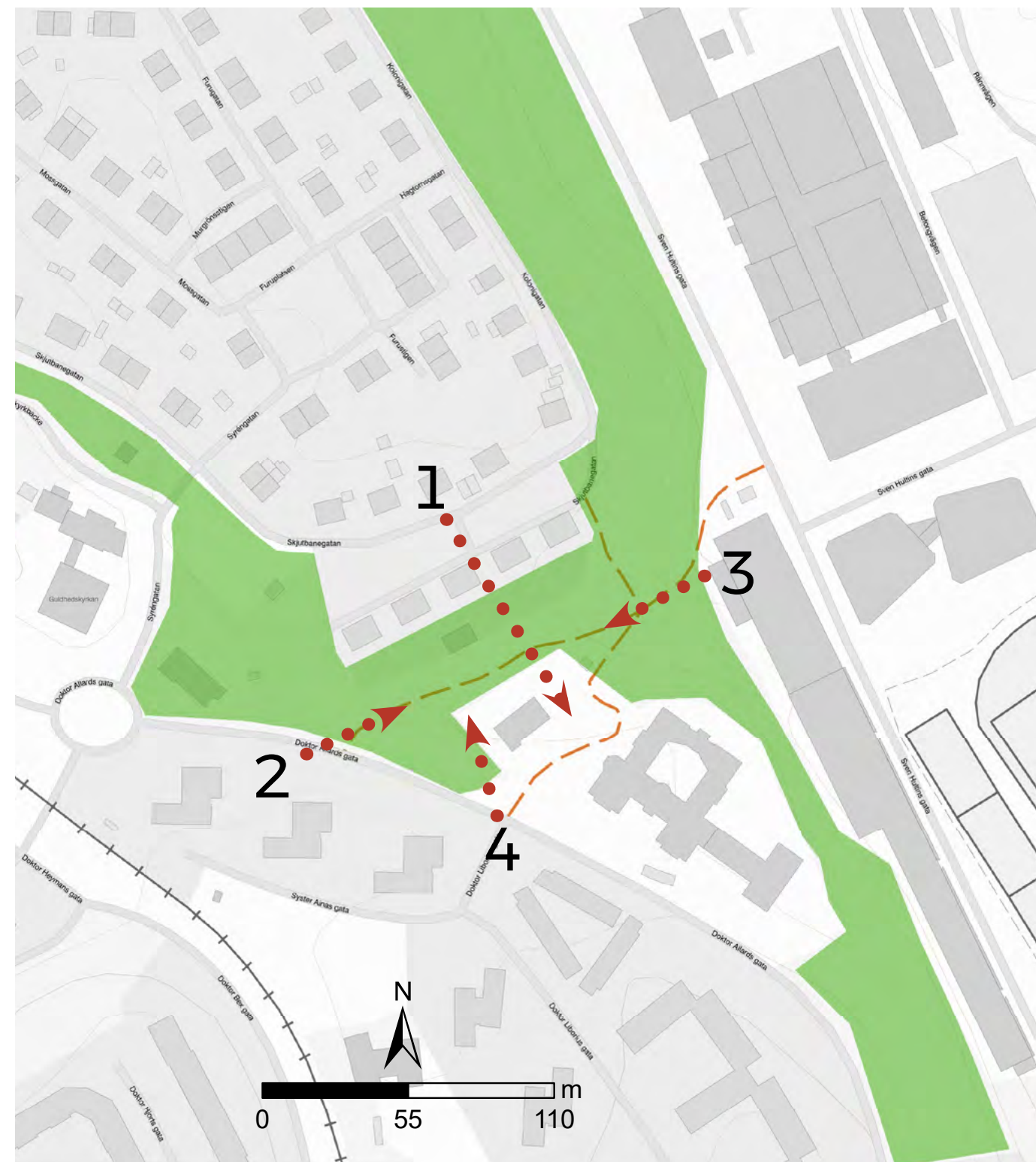
Institutionerna förlades i anslutning till matarleden, här Guldhedskyrkan.

Stadsrumsanalys med synbildsanalys

I det följande analyseras stadsrummens samspel och bebyggelsemiljöns särskilt känsliga karaktärsdrag med hjälp av en synbildsanalys.

Synbildsanalysen baseras på fyra stadsrum som ansluter till äldreboendets tomt och som kan påverkas av planerade förändringar.

1. Skjutbanegatan mot parkmiljön i Viggeliden.
2. Gångstråk genom Viggeliden österut från Doktor Al-lards gata.
3. Gångstråk genom Viggeliden västerut från Chalmers.
4. Mellan grönska, förskolebyggnad och äldreboende.

Stadsrum och synbild 1

Stadsrummet mellan Skjutbanegatan och äldreboendet präglas av naturpräglad, tät grönska och parkmiljö samt en lekplats. Topografin är kraftigt stigande upp mot äldreboendet.

Värdefulla karaktärsdrag

Grönska, park och topografi

1. Tät grönska av uppvuxna träd avgränsar Landala egnahemsområde visuellt mot parken kring lekplatsen, särskilt sommartid.
2. Vintertid tappar träden sina blad och genomsiktligheten blir större.
3. Den grönskande gördeln med påtaglig topografi kring Landala egnahem som understödjer områdets karaktär av isolerad enhet.
4. Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - som berättar om en medveten strävan till en mer naturlig parkmiljö kring egnahemsområdet. Bildar en kontrast mot detta områdes strikta regelbundenhet och mer karga landskap präglad av tallar (även om prydnadsbuskar lättar upp upplevelsen).

Bebyggelsens volymer och placering

- v. Skjutbanegatans rad av hyreshus som med enhetlig skala och form skapar en samlad front mot parkmiljön. Inifrån egnahemsområdet ger placeringen små luckor av grönska mot trädgårdarna och parkmiljön i Viggeliden.
- vi. Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.
- vii. Äldreboendets lägre skala (2,5-3 våningar) mot nordväst och parkmiljön.

Formspråk, fasader och material

- viii. Bostadshusens nationalromantiska stildrag och material som tillsammans med omgivande natur ger en känsla av "gammal allmogemiljö".
- ix. Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.
- x. Äldreboendets svagt flammiga, men ändå vilsamma ljusröda putskulör.
- xi. Den översta våningens mörkare fasadmaterial (träpanel), även på klassiskt vis förmedlat med en markerad huvudgesims, signalerar avslutning av byggnaden och "lurar" ögat. Byggnaden framstår härmed som lägre än vad den egentligen är.

Lucka mellan husen vid Skjutbanegatan med inblick mot parkmiljön.

Parkmiljö och lekplats med äldreboendet i bakgrunden.

Stadsrummets och synbildens känsliga egenskaper

- Uppvuxna träd avgränsar Landala egnaheomsområde visuellt mot parken kring lekplatsen, särskilt sommartid.
- Den grönskande gördeln med påtaglig topografi kring Landala egnaheomsområde som understödjer områdets karaktär av isolerad enhet.
- Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - som berättar om en medveten strävan till en naturlig parkmiljö kring egnaheomsområdet.
- Skjutbanegatans rad av hyreshus som med enhetlig skala, kulör och form skapar en samlad fond mot parkmiljön. Små luckor mot trädgårdarna och parkmiljön i Viggeliden.
- Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.
- Äldreboendets lägre skala mot parkmiljön. Svagt flammig kulör. Mörkare ovanvåning och huvudgesims lurar ögat - byggnaden framstår som lägre än vad den egentligen är.

Stadsrum och synbild 2

Stadsrummet kring Viggeliden från Doktor Allards gata präglas av parkmiljö och lekplats. Parkmiljön präglas av äldre lövträd som kantar gångsstråket, varav vissa kan ha bakgrund i ett agrart sammanhang som präglade platsen under 1900-talets första hälft. Träden och parkmiljön har integrerats i såväl planeringen av Landala egnahem som i Södra Guldhedens grannskapsenhet.

Värdefulla karaktärsdrag

Grönska, park och topografi

- i. Den grönskande gördeln med påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- ii. Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - ingår i detta och skapar kontrast mot egnahemsområdets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- iii. Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- iv. Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.

Bebyggelsens volymer och placering

- v. Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.

Formspråk, fasader och material

- vi. Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

Stadsrummets och synbildens känsliga egenskaper

- Den grönskande gördeln med påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - ingår i detta och skapar kontrast mot egnahemsområdets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.
- Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.
- Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

Stadsrum och synbild 3

Stadsrummet kring Viggeliden från Chalmers präglas av Viggelidens asfalterade gångsstråk som löper uppför en kraftig sluttning omgivet av tät vuxna träd och sly. Den slutna karaktären har uppkommit genom igenväxning under 1900-talets andra hälft. Under 1900-talets första hälft fanns ner mot Chalmers en ordnad parkmiljö med en dubbelallé.

Mot väster övergår det i öppnare parkmiljö präglad av äldre lövträd som kantar gångsstråket, varav vissa kan ha bakgrund i ett agrart sammanhang som präglade platsen under 1900-talets första hälft. Träden och parkmiljön har sparats i såväl planeringen av Landala egna hem som i Södra Guldhedens grannskapsenhet.

Värdefulla karaktärsdrag

Grönska, park och topografi

- i. Den grönskande gördeln med påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- ii. Den öppna parkmiljön kring lekplats och förskolebyggnad.
- iii. Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - ingår i detta och skapar kontrast mot egna hemsområdets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- iv. Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- v. Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.

Bebyggelsens volymer och placering

- vi. Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.

Formspråk, fasader och material

- vii. Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

Stadsrummets och synbildens känsliga egenskaper

- Den grönskande gördeln med påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- Den öppna parkmiljön kring lekplats och förskolebyggnad.
- Lövträden - lind, björk, hägg m.fl. - ingår i detta och skapar kontrast mot egnahemsområdets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.
- Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.
- Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

Stadsrum och synbild 4

Stadsrummet mellan parkmiljön och äldreboendet präglas av parkmiljö och förskolebyggnad i sluttningen. Stora lövträd kring Viggeliden inramar sikt-bilden.

Värdefulla karaktärsdrag

Grönska, park och topografi

- i. Grönska och påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplane-ringens stadsbyggande.
- ii. Den öppna parkmiljön kring lekplats och förskolebyggnad. Lövträ-den - lind, björk m.m. - ingår i detta och skapar kontrast mot egnahemsom-rådets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- iii. Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- iv. Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.

Bebyggelsens volymer och placering

- v. Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.

Formspråk, fasader och material

- vi. Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

Stadsrummets och synbildens känsliga egenskaper

- Grönska och påtaglig topografi som återkopplar till ett äldre agrart sammanhang såväl som det visar på en medveten strategi att inkorporera naturliga parkstrukturer i både det tidiga 1900-talets och grannskapsplaneringens stadsbyggande.
- Den öppna parkmiljön kring lekplats och förskolebyggnad. Lövträden - lind, björk m.m. - ingår i detta och skapar kontrast mot egnahemsområdets mer regelmässiga och avskalade gröna miljö präglad av tallar.
- Viggelidens slingrande sträckning genom parken, samma sträckning som under tidigt 1900-tal.
- Lekplatsens småskalighet och anpassning till naturen.
- Förskolebyggnadens terränganpassade placering och utformning i sutteräng som betonar topografins former.
- Förskolebyggnadens anpassade färgsättning i jordiga kulörer.

HISTORISK BAKGRUND

KORTFATTAD KULTURHISTORISK UTVECKLING FÖR UTREDNINGSOMRÅDET

Utmark till Krokslätt Kongegården

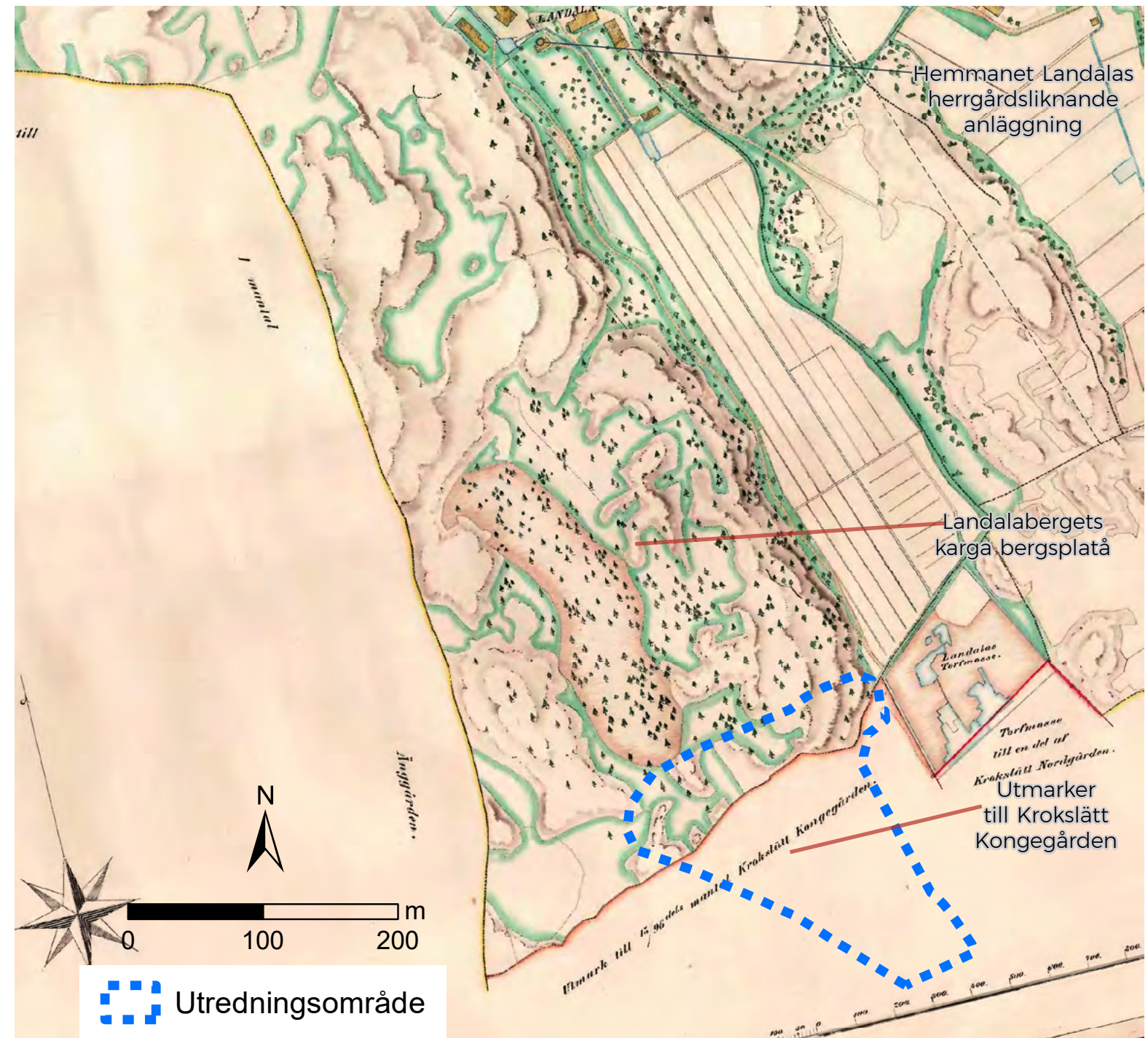
Under 1800-talet tillhörde området utmark till gården Krokslätt Kongegården. Området inkorporerades i Göteborgs stad år 1923.

Den ekonomiska kartan från 1936 visar att en gårdsmiljö hade vuxit fram uppe på höjden där dagens äldreboende ligger (namn på gården okänt). Ett stråk löpte uppför Viggeliden fram till gårdsmiljön, i samma sträckning som idag. Gårdsmiljön bestod av en mangårdsbyggnad och två L-formade ekonomibyggnader som bildade en delvis kringbyggd gård.

Landala egnahem

Marken där Landala egnahemsområde är beläget ingick tidigare i hemmanet Landala vars herrgårdsliknande anläggning låg vid Holtermanska sjukhuset (riven). Markområdet utgjordes av en karg bergsplatå glest bevuxen med träd. Marken var troligen använd som betesmark.

År 1910 fattade Stadsfullmäktige beslut om att anlägga ett nytt egnahemsområde på platsen. Kort därpå upprättade stadsplanearkitekt Lilienberg en stadsplan vilken antogs 1911. I planen skrevs bestämmelser in för byggnadernas utformning. Syftet var att säkerställa enhetlighet i bebyggelsen som skulle följa Carl Westmans ritningar. Husen fick en nationalromantisk prägel men med enkel och rationell utformning. Det friska och behagliga, isolerade läget på Landalaberget var ett medvetet val. Endast 1/3 av tomten fick bebyggas. Husen skulle vara envåningshus (förutom källare och vind) samt för maximalt två familjer.

Karta över Landala och Gibraltar från 1877, streckat område visar utredningsområdet.

Utläggning av gator och teknisk försörjning påbörjades år 1913. 1914 stod det första huset färdigt. Även om lånen var förmånliga, var det enbart personer med vissa ekonomiska medel som kunde teckna tomtkontrakt och uppföra sitt egna hem. Radhusen uppförda 1921 gick exempelvis under namnen professorslängan och ingenjörslängan.

Hyreshusen på Skjutbanegatan

Husen längs Skjutbanegatan var annorlunda jämfört med övriga området på flera sätt. Dels genom läget en bit utanför det samlade området. Dels genom byggherren. De fem husen var inte egna hem utan hyreshus uppförda av det kommunala Bostads AB Framtiden.

För dessa hus frångicks de strikta reglerna om två familjer. Husen uppfördes för fyra familjer med två lägenheter på respektive våning. Lägenheterna var på 1 rum och kök och var avsedda för behövande barnfamiljer (Källa: Länsstyrelsen 1992).

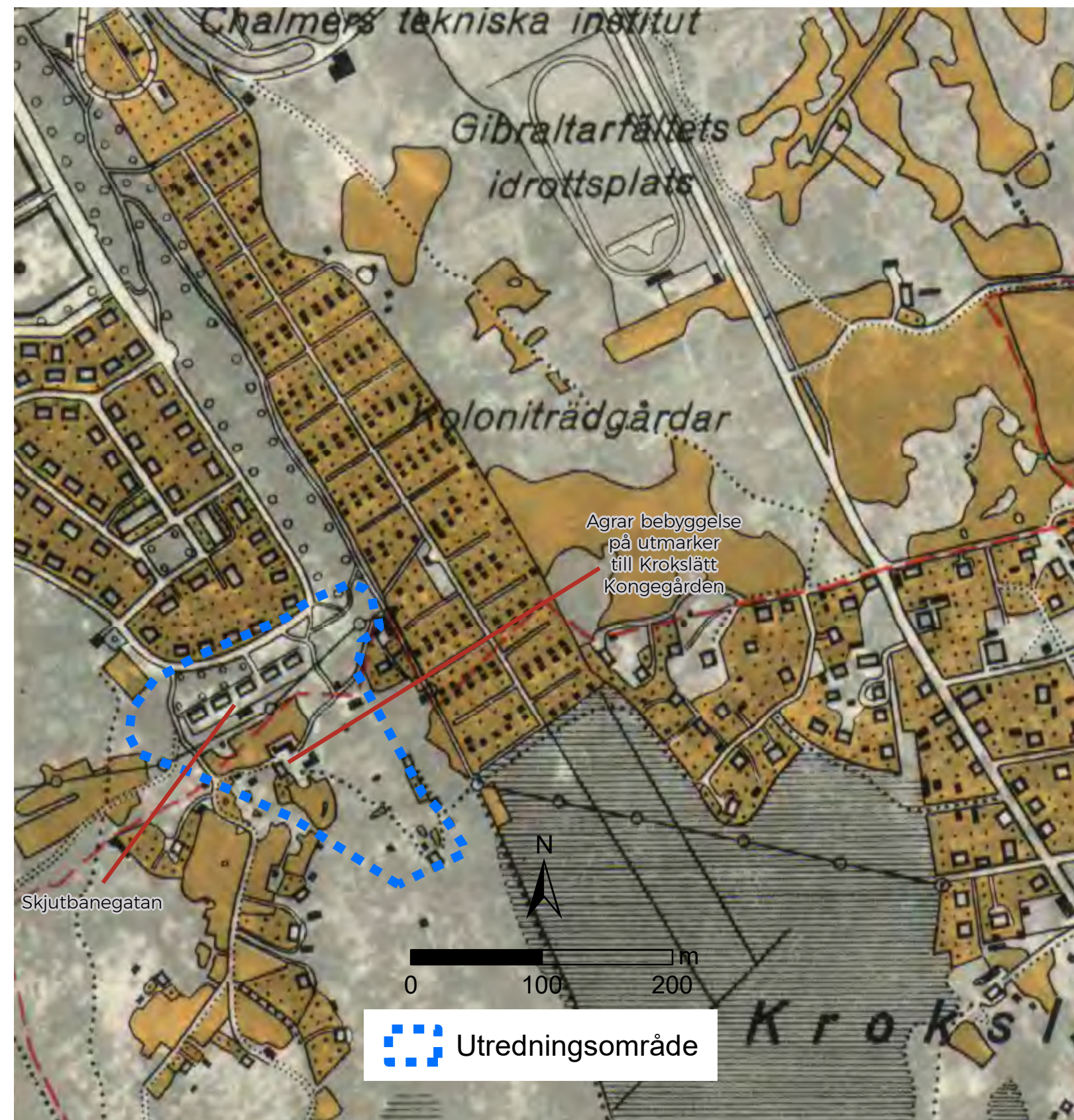
Södra Guldheden

Södra Guldheden var tillsammans med Norra Guldheden den nya stadsdelens två grannskapsenheter.

Norra delen uppfördes åren efter andra världskriget medan Södra Guldheden färdigställdes åren 1949-1953.

Idén om det moderna bostadsområdet togs några steg längre i Södra Guldheden jämfört med Norra.

1. Som Göteborgs första område fick Södra Guldheden ett differentierat trafiksystem. Biltrafik matades utifrån medan gång- och cykelvägar lades inom parker och grönståk med nära anslutning till torg.
2. Skolor, äldreboende, livsmedelsbutiker och andra centrumfunktioner lades i anslutning till torg samt gång- och cykelstråk.

Ekonomiska kartan från 1935, streckat område visar utredningsområdet.

Senare tid

Den ekonomiska kartan från 1973 ger en bild av områdets karaktär efter Södra Guldhedens färdigbyggande.

På tomten för dagens äldreboende låg två äldre byggnader kvar, möjligen en rest från den äldre agrara bebyggelsen.

Efter framdragningen av Doktor Allards gata blev stråket genom Viggeliden en förbindelse mellan Guldheden och Chalmersområdet. Scoutstugan skulle uppföras några år senare (1979).

Neuberghska Bambergerska äldreboendet uppfördes 1993. Byggnaden innehöll även daghem. Äldreboendet präglas av judiska seder och bruk.

Ekonomiska kartan från 1973, utsnitt över utredningsområdet.

Albert Lilienbergs plan för Landala kompletterades 1931 av E Lundqvists förslag på tillägg i bestämmelserna för byggnadskvarterens användande. Hämtad från Stadsmuseets databas Carlotta, ID nummer: ChmD:10250, sökning: Landala egnahem. Licens: [CC BY-NC-ND 2.5 SE](#)

Foto över Landala egnahemsområde 1914. I bakgrunden Skjutbanegatan som ännu inte fått sin rad med hyreshus och därovanför det karga bergslandskapet med enstaka gårdsmiljö och bebyggelse vid Viggeliden. Hämtad från Stadsmuseets databas Carlotta, ID nummer: GSMArkiv:150078:728, sökning: Landala egnahem. Licens: public domain-märke 1.0.

Byggande av Södra Guldheden, fotografi taget år 1951. Som ett stråk i mitten av bilden löper Viggeliden upp mot den nya stadsdelen. Kring Landala egnahem den grönskande parkgördeln. Då stod träden betydligt glesare och grönskan hade en mer parkliknande karaktär mot kolonistugeområdet (Chalmersområdet idag). Hämtad från Stadsmuseets databas Carlotta, ID nummer: GSMArkiv:140087, sökning: Landala egnahem. Licens: public domain-märke 1.0.

Ungefär samma vy 2020. Viggeliden löper genom området i äldre sträckning. Parkmiljöns träd har vuxit sig stora och höga. ju närmre Chalmers desto tätare är växtligheten. (Copyright © Göteborgs Stad)

KÄLLFÖRTECKNING

Kommunala planeringsunderlag

- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse - ett program för bevarande för Göteborgs stad, volym 1-2, 1999
- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse - ett program för bevarande för Göteborgs stad, volym 3, 1999

Länets planeringsunderlag

- Landala egnahem, Riksintresse för kulturmiljövård, Länsstyrelsen i Västra Götaland, 1992

Stadsbyggnadskontorets bygglovarkiv

- Handlingar på fastigheter Guldheden 33:1, 33:3, Landala 24:1.

Internet

- Stadsmuseets bilddatabas Carlotta, sökning Södra Guldheden samt Landala egnahem. Länk till licens framgår under respektive bild i dokumentet.

GIS och kartor

- Grundkarta: Topografiska kartan, Lantmäteriet Geodatasamverkan.
- Ekonomiska kartan 1935 samt 1973, Lantmäteriet
- Kart över Landala från 1875, hämtad från Göteborgs

stad Historiska kartor.

Lagar, förordningar och föreskrifter

- Miljöbalken
- Plan- och bygglag
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Förvanskingsförbudet. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/forvanskingsforbudet/>
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Varsamhetskravet. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/varsamhetskravet/>
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Underhåll. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan--och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/underhall/>
- Boverket, PBL Kunskapsbanken, Utformning. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/>

detaljplan/planbestämmelser/egenskapsbestämmelser-for-kvartersmark/utformning/

Metoder och rekommendationer

- Riksantikvarieämbetet, Plattform för kulturhistorisk värdering och urval. <http://www.raa.se/kulturarvet/vardering-och-urval/>
- Riksantikvarieämbetet, Handbok för riksintressen. <https://www.raa.se/samhallsutveckling/riksintresse-for-kulturmiljovarden/handbok-for-kulturmiljovardens-riksintressen/>

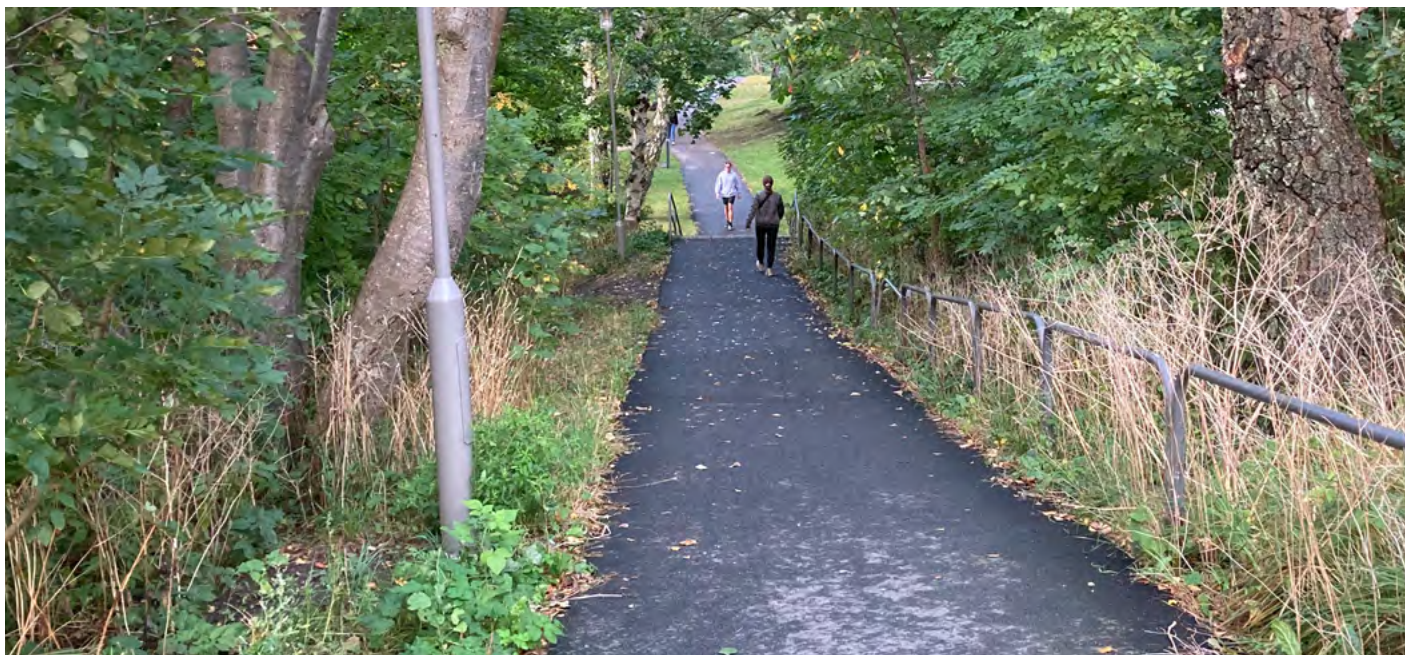
BILDBILAGA

Entré från egnahemsområdet mot Viggeliden.

Entré från Chalmers mot parkmiljön vid Viggeliden.

Entré från Doktor Allards gata.

Entré från Neuberghska Bambergerska mot lekplatsen vid Viggeliden.

Entré från Doktor Allards gata mot parkmiljön och husen vid Skjutbanegatan.

Närbild av Neuberghska Bambergerska fasad mot söder.

